

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 27

Заснований в 1996 році

Рівне – 2003

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 27. — Рівне: РДГУ, 2003. — 144 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, психології, дидактики, історії педагогіки, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор:**

Хом'як Іван Миколайович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Воробйов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний університет „Рівненський економіко-гуманітарний інститут” ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Левківський Михайло Васильович – доктор педагогічних наук, професор (Житомирський державний педагогічний університет ім. Івана Франка);

Лисенко Неля Василівна – доктор педагогічних наук, професор (Прикарпатський державний педагогічний університет ім. В. Стефаника);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Мітюров Борис Никифорович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – кандидат психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

Пальчевський Степан Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №3 від 31.10.2003 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 8.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2003

6. Нравственное воспитание в детском саду / Под ред. В.Г.Нечаевой. – М.: Просвещение, 1978. – 346 с.
7. Поніманська Т.І. Моральне виховання дошкільників. – К.: Вища школа, 1993. – 111 с.
8. Развитие социальных эмоций у детей старшего дошкольного возраста / Под ред. А.В.Запорожца, Я.З.Неверович. – М.: Педагогика, 1986. – 318 с.
9. Русова С. Нова школа соціального виховання // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С. 32–34.
10. Щуркова Н.Е. Программа воспитания школьника // Классный руководитель. – 1997. – № 1. – С. 7–12.

Одержано редакцією 17.06.2003.

УДК: 372.2

Г.Ф.Меналюк

Особливості спілкування вихователя і дітей в процесі формування елементарних математичних уявлень

Формування елементарних математичних уявлень в дошкільній педагогіці розглядається як цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, прийомів і способів розумової діяльності. Основна мета формування елементарних математичних уявлень – не тільки підготувати дітей до засвоєння математики в школі, але і забезпечити всебічний розвиток особистості. Досягнення цієї мети забезпечується багатьма педагогічними умовами, серед яких вагоме місце займає спілкування вихователя і дітей на заняттях з математики та в повсякденному житті: в іграх, розвагах, під час спостережень, виконання дітьми різних побутових та трудових доручень, під час праці і т. д.

Педагогічне спілкування вихователя з дітьми, як відмічають О.Л.Кононко [3], Г.П.Лаврентьєва [4], Т.І.Поніманська [7;8], О.Ю.Яницька та ін., має викликати довіру, радість від взаємодії, стимулювати прояви інших позитивних емоцій і станів, містити і собі належні моделі соціальної поведінки, які дитина може запозичити, відтворити, перенести у власні контакти з однолітками та іншими людьми. Спілкування має сприяти соціально-психологічній оптимізації освітньо-виховного процесу. Слід бачити дитину не як однакову серед тотожних, а як неповторну особистість, своєрідність якої необхідно постійно вивчати, знайомитися з її здібностями і нахилами. Це дасть змогу педагогові краще зрозуміти дитину. Врахувати її точку зору і, не ігноруючи її почуттів та емоцій, створити дитині умови для повноцінного розвитку, сприймаючи її як рівного, хоч і іншого, зі своїм досвідом, поняттям, проблемами й бажаннями. В такому спілкуванні, коли з душевними поривами дитини гармоніюють доброзичливість, чуйність, сприйнятливність педагога, творчість дошкільника зливається з творчістю дорослої людини. Вихователь і дитина стають співучасниками педагогічного процесу, рівноправними партнерами спілкування.

Організація спілкування – прерогатива вихователя, тому саме педагог має ініціювати свої прагнення залучити дошкільника до заняття, гри, розваги, праці. Але цей процес залучення має ґрунтуватися на принципах активності, добровільності, передбачати бажання дитини включитися в нього. Завдання педагога полягає не в тому, щоб сказати дошкільникові “Роби це”, а в створенні умов, за яких він сам скаже “Я хочу”.

Оскільки основним засобом спілкування є мова, тому в спілкуванні з дітьми, як зазначає А.М.Богуш, педагог має проявляти “вміння адекватно й доречно практично використовувати мову в конкретних ситуаціях, застосовуючи як мовні, так і немовні (міміка, жести, рухи) й інтонаційні засоби виразності мовлення” [1].

Мова, точне слово, як свідчать психолого-педагогічні дослідження (Б.Г.Ананьєв, Л.А.Венгер, Г.О.Люблінська, Г.М.Леушина, З.Є.Лебедева та ін.) відіграє важливу роль в оволодінні дітьми математичними поняттями, оскільки слово визначає суть, поняття і за своєю природою є засобом його осмислення [2;5]. За допомогою слова не тільки відбиваються, але глибше усвідомлюються і узагальнюються кількість, просторові та часові уявлення. Тому особливо високими повинні бути вимоги до мови вихователя, до формулювання запитань, з якими він звертається до дітей, до пояснень в ході спілкування з дітьми. Діти повинні постійно чути логічно струнку, грамотну мову вихователя, який не повинен допускати помилок.

Метою нашої статті є обґрунтування вимог до мови вихователя в процесі формування елементарних математичних уявлень. Аналіз мовленнєвої діяльності педагогів здійснювався нами на заняттях з математики та в спілкування з вихованцями у побуті. Слід зауважити, що навіть досвідчені вихователі допускають помилки у своїй мові. Як свідчать наші спостереження, вихователі інколи допускають помилки при вживанні тих або інших математичних термінів, тому що чітко не уявляють різниці між поняттями “множина”, “кількість”, “число”, “цифра”, “величина”, “форма”, “фігура” та ін. Найбільш поширена помилка полягає в тому, що вихователь одне й те саме явище або предмет називає двома-трьома різними термінами. Наприклад, одного разу дітям пропонують “розкласти кружечки в ряд”, другого разу – “покласти кружечки на смужку”. Педагог повинен пам'ятати, що для малої дитини через слово завжди просвічує його предметний зміст, за кожним словом вона шукає новий предмет, тому слово дорослого завжди повинно бути точним. Це є особливо важливим при формуванні елементарних математичних уявлень, адже математика – дуже точна наука.

Ми виходили з теоретичного положення про те, що процес формування елементарних математичних уявлень передбачає планомірне і поступове розширення словника дітей спеціальними термінами: назвами чисел, геометричних фігур (круг, овал, прямокутник, квадрат тощо), елементів фігур (кут, сторона, вершина), обчислювальних дій (додавання, віднімання, порівняння та ін., удосконалення граматичної будови і зв'язності

мовлення. Успішне розв'язання цих завдань неможливе без передбачення педагогом труднощів, з якими зустрічаються діти.

Наше дослідження засвідчує, що найбільш складним для дітей є відображення в мові математичних відношень, так як воно вимагає від дітей уміння будувати складносурядні і складнопідрядні речення. Це уміння потрібно ретельно виробляти. Спочатку доцільно розділяти запитання, наприклад запитувати дітей: “Скільки метеликів на верхній смужці?”, а потім підводити до встановлення зв'язку: “На верхній смужці 5 метеликів, а на нижній 6 метеликів”. Педагог або дає зразок відповіді, або відповідає за дитину. “На верхній смужці 5 метеликів, а на нижній ...” – “6 метеликів”, – доповнює дитина. Діти поступово привчаються будувати математичні речення коротко і чітко, по суті “М'ячів стільки, скільки кошиків”, – говорить дитина. Або: “М'ячів більше, а кошиків менше”. Або “6 більше 5, а 5 менше шести”.

В процесі спілкування потрібно більше уваги приділяти відображенню в мові дітей способів дій з математичними об'єктами. Діти повинні обов'язково розповісти і пояснити способи виконання тих або інших завдань, адже на цій основі встановлюється зв'язок між виділеними властивостями, ознаками і відповідними способами дій, тобто між знаннями і способами їхнього осмислення.

Кожну нову для дітей дію педагог повинен показати, супроводжуючи показ чіткими вказівками, спрямованими на попередження можливих помилок, причому показати всі прийоми роботи, роз'яснити сам процес і послідовність виконання дій.

Покажемо це на прикладі навчання дітей прийомам рахунку. Вихователь на очах у дітей перераховує предмети і говорить: “Я рахую прапорці правою рукою зліва направо, доторкаючись до них рукою ось так, говорю: один, два, три, чотири, п'ять – всього 5 прапорців”.

Змінюючи дидактичний матеріал, педагог багаторазово повторює показ одних і тих же дій, називаючи їх. Діти розповідають про те, що і як вони роблять. Слід відзначити, що оволодіння дітьми тими або іншими діями збільшує роль словесних вказівок. Вихователь вже може привчати дітей діяти на основі слова, надаючи їм все більшої самостійності. Якщо спочатку детально роз'яснюються способи дій, то пізніше вказівки набувають більш загального характеру, наприклад: “Постарайтесь точно виміряти довжину стрічки”.

Надалі діти привчаються планувати дії ще до розв'язання поставленого завдання, дають відповідь на запитання типу: як дізнатися, який трикутник більший? Як розділити круг на дві рівні частини? Як визначити, в якій склянці більше води? Така послідовність відіграє велику роль у розвитку пізнавальних процесів.

Тобто, як відмічає Г.М.Леушина, діти повинні обов'язково розповісти про те, що і як вони зробили, а пізніше, що будуть робити. Але не можна допускати, щоб вони запам'ятовували незрозуміле, неусвідомлене, тобто те, що не було безпосередньо в їхньому досвіді. Вихователь про одне і теж задає декілька запитань, але кожного разу формулює їх по-різному, спонукаючи дітей обдумувати відповідь, відповідати осмислено [6].

В процесі спілкування слід привчати дітей уважно слухати товаришів, пропонуючи доповнювати, виправляти, уточнювати відповіді: “Хто доповнить?”, “Хто точніше скаже?”, “Як ще можна сказати?”, “Хто помітив помилку?”, “Як її слід виправити?” і т. д. Подібні звернення стимулюють думку дітей.

В спілкуванні з дітьми вихователю потрібно враховувати і темп мови. Пояснюючи матеріал, показуючи, як треба діяти, даючи запитання, навідні і підказувальні, не слід поспішати. Треба надати можливість дітям подумати, а темп думки в дітей неоднаковий. Доцільно пам'ятати і про значення тону. Звертання до дітей може мати напівігровий характер типу “відгадайте”, що викликає орієнтовну реакцію у дітей, посилює інтерес до занять, стимулює до відповідей.

Діти дошкільного віку дуже вразливі, тому в спілкуванні з ними не повинно бути насміхань, іронії, дорікань. Грубість, безтактовність можуть привести до появи в характері дітей впертості, недовіри, замкненості, неслухняності.

Вдумливі педагоги завжди уважно вислухають дітей, намагаються зрозуміти емоційний стан; вони вміють підтримати, підговорити дитину, підмічають найменшу старанність і успіхи дітей і роблять це щиро, тому що діти дуже добре помічають фальш.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Педагогічні нотатки та роздуми. – Запоріжжя: ТОВ “Ліпс. Лтд”, 2001. – С. 149-155.
2. Детская психология / Под ред. Я.Л.Коломинского, Е.А.Панько. – Минск: Вишайша школа, 1988. – 244с.
3. Кононко О.Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): Навч. посіб. для вищ. навч. закладів. – К.: Освіта, 1998. – 234 с.
4. Лаврентьева Г.П. Гуманізація педагогічної діяльності – головна лінія оновлення дошкільного виховання // Проблеми освіти: Наук.- метод. зб. – К.: ІЗМН, 1997. – Вип. 7. – С.186-198.
5. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія. Навч. посібник. – К.: МАУП, 2000. – 350 с.
6. Леушина А.М. Формирование элементарных математических представлений у детей дошкольного возраста. – М.: Просвещение, 1974. – 366 с.
7. Поніманська Т.І. Гуманістичні засади соціалізації особистості в процесі виховання // Оновлення змісту і методів психології освіти та професійної орієнтації. – Рівне: РДГУ, 1999. – Вип. 6. – С. 79-81.
8. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Абрис, 1998. – 443 с.

Одержано редакцією 17.06.2003.

ЗМІСТ

1.	Сосницька Н.Л. Нова методологія та нова організація науки: співвідношення історії та сучасності	3
2.	Малафійк І.В. Система знань як результат суб'єкт-об'єктної взаємодії	6
3.	Поніманська Т.І. Розвивальне середовище як засіб гуманізації педагогічного процесу	12
4.	Свердлова Т.Г. Гуманістичні тенденції в системі освіти Японії: історія та сучасний стан	15
5.	Горопаха Н.М. Книга як засіб освіти у дошкільній дидактиці	21
6.	Янцур Л.А., Онишук І.А. Проблема інтересу до мистецької діяльності та його особливості у старших дошкільників	24
7.	Самсонок Н.Ф. Проблема дитинства в курсі психолого-педагогічних дисциплін	27
8.	Маліновська Н.В. Проблеми сенсорного розвитку і виховання дітей у педагогічній спадщині С.Ф. Русової	29
9.	Трусова О.Л. Ігри-драматизації як засіб формування техніки спілкування старших дошкільників	32
10.	Козлюк О.А. Формування гуманістичної спрямованості спілкування дітей старшого дошкільного віку	34
11.	Глінчук Ю.О. Особливості спілкування дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах кардіоревматологічного санаторію	37
12.	Меналюк Г.Ф. Особливості спілкування вихователя і дітей в процесі формування елементарних математичних уявлень	39
13.	Гуцан Л.А. Виховання в учнів молодшого шкільного віку позитивного ставлення до традицій і звичаїв українського народу	41
14.	Гоголь Н.В. Система роботи над текстом художнього твору у процесі формування у молодших школярів естетичної оцінки сприйнятого	45
15.	Середюк Л.А. Соціально – психологічний тренінг, як засіб створення нових виховуючих ситуацій у самовираженні старшокласників	49
16.	Бех М.І. Формування у старшокласників образу я-професіонал у системі „Загальноосвітній навчальний заклад-внз”53	
17.	Перенчук Т.Й. Підходи до формування співочих навичок у юних вокалістів	56
18.	Капустіна О.В. Підготовка школярів до професійного самовизначення за методикою С. Фукуями	59
19.	Мельник О.В. Форми та методи профконсультаційної роботи з старшокласниками у професійному навчальному закладі I та II ступеня акредитації	63
20.	Войтович І.С., Галатюк Ю.М. Розвиток креативних здібностей учнів у процесі навчання фізики	65
21.	Пальчевський С.С. “Міні-ермітаж” на уроках географії і його місце в сугестопедичній навчальній системі (досвід, технологія проведення)	69
22.	Мегем О.М. Внесок вітчизняних методистів у розвиток шкільної біологічної освіти в Україні (1948 – 1964 рр. XX ст.)	72
23.	Сергєєв О.В. , Тишук В.І. , Шаповалова Л.А. Конкурентоспроможність учителя: сутність і можливості формування у процесі професійної підготовки і діяльності	76
24.	Дичківська І.М. Проблема технологізації педагогічної освіти в історичній ретроспективі	80
25.	Яковенко Л.П. Ансамблеве музикування як важлива складова професійної підготовки майбутнього вчителя музики	83
26.	Димченко С.С. Формування творчого мислення як засіб розвитку самостійної роботи диригента	87
27.	Белешко Д.Т. Особливості професійної діяльності і підготовки вчителя математики	91
28.	Лавор О.Ф. Дидактичні аспекти педагогічної культури вчителя у творчій спадщині В.О. Сухомлинського	97
29.	Терлецький М., Ярмак Т. Фортепіано і його роль у процесі розвитку диригента духового оркестру	100
30.	Вакульчук М.В., Шолудько Н.Г. В.О. Сухомлинський про мистецтво слова педагога	105
31.	Савчук Л.М. Комп'ютерні ігрові технології у навчанні студентів вищих педагогічних навчальних закладів	108
32.	Федорова Н.В. Ділова гра як засіб гуманістичної взаємодії педагогів та студентів	110
33.	Филипчук М.С. Історико-соціальні фактори становлення і розвитку методики музичного навчання від античності до середньовіччя	113
34.	Будз М.М. Використання навичок антиципації у музично-професійному навчанні	115
35.	Горкуненко П.П. Організація навчально-дослідної роботи студентів педагогічного коледжу	117
36.	Янцур М.С. Підготовка майбутніх учителів і практичних психологів до розробки професіографічних матеріалів121
37.	Мірошина Г.Г. Формування управлінських умінь керівників дошкільних закладів	128
38.	Джеджула О.М. Розв'язування графічних задач як засіб навчання моделюванню	130
39.	Мельник А.І. Характеристика факторів, які впливають на формування властивостей та якостей лляних тканин в процесі вивчення дисципліни “Товарознавство непродовольчих товарів”	133
40.	Дупак Н.В. Проблеми стандартизації у професійній освіті на сучасному етапі соціально-економічного розвитку	136
	Відомості про авторів.....	140